

**Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego
z dnia 17 listopada 1994 r.
III AZP 3/94**

Przewodniczący: Prezes SN Jan Wasilewski, Sędziowie SN: Jerzy Kwaśniewski, Janusz Łętowski (współsprawozdawca), Walery Masewicz, Teresa Romer (autor uzasadnienia), Maria Tyszel (sprawozdawca), Andrzej Wróbel

Sąd Najwyższy, przy udziale Prokuratora Włodzimierza Skoniecznego, w sprawie ze skargi Aleksandry M. na decyzję Kierownika Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych z dnia 28 stycznia 1993 r., [...] w przedmiocie uprawnień kombatanckich po rozpoznaniu w dniu 17 listopada 1994 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez skład pięciu sędziów Sądu Najwyższego postanowieniem z dnia 12 maja 1994 r., Sygn. akt III ARN 24/94:

Czy osobę, która została deportowana na Syberię ze swego stałego miejsca zamieszkania na obszarze b. Litewskiej SRR w ramach tzw. "akcji rozkułaczania" można uznać za podlegającą represji z przyczyn politycznych w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zmianami), jeżeli w okresie deportacji nie posiadała obywatelstwa polskiego?"

p o d j ą ł następującą uchwałę:

Osobę narodowości polskiej, deportowaną na Syberię w ramach tzw. "akcji rozkułaczania" z obszaru b. Litewskiej SRR, uważa się za podlegającą represjom z przyczyn politycznych w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.), jeżeli jest obywatelem polskim.

U z a s a d n i e n i e

Przedstawione składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego a przytoczone w sentencji uchwały zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego.

Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych odmówił Aleksandrze M. przyznania uprawnień przewidzianych w ustawie z dnia 24 stycznia 1991 r. o kombatantach oraz niektórych osobach będących ofiarami represji wojennych i okresu powojennego (Dz. U. Nr 17, poz. 75 ze zm.), zwanej dalej ustawą o kombatantach. W uzasadnieniu decyzji podano, że wnioskodawczyni w okresie podlegania represjom nie była obywatelką polską oraz, że została przymusowo wysiedlona przez władze byłego ZSRR ze swego stałego miejsca zamieszkania na terenie Litwy Kowieńskiej na Syberię, w okolice Irkucka, w ramach tzw. "akcji rozkułaczania", a więc w wysiedleniu tym nie można dopatrzeć się represji z przyczyn politycznych, narodowościowych czy

religijnych.

Naczelny Sąd Administracyjny Ośrodek Zamiejscowy w Gdańsku, po rozpatrzeniu skargi wnioskodawczynie na tę decyzję, wyrokiem z 13 października 1993 r. uchylił ją. W uzasadnieniu wyroku NSA podał, że deportacja na Syberię w ramach "akcji rozkułaczania" była aktem represji z przyczyn politycznych oraz, że przepisy ustawy o kombatantach mają zastosowanie do wnioskodawczynie, gdyż w chwili wejścia w życie tej ustawy była obywatelką polską.

W rewizji nadzwyczajnej Minister Sprawiedliwości wniósł o uchylenie tego wyroku i oddalenie skargi.

W uzasadnieniu rewizji Minister Sprawiedliwości wyraził pogląd, że deportacja wnioskodawczynie na Syberię nie nastąpiła z przyczyn politycznych czy narodowościowych w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy o kombatantach. Dla poparcia swego stanowiska Minister załączył do rewizji nadzwyczajnej 6 wyroków Naczelnego Sądu Administracyjnego, w których wyrażono pogląd odmienny od zaprezentowanego w zaskarżonym wyroku. Z załączonych do rewizji wyroków wynika, iż skargi wnioskodawców o uznanie ich za osoby represjonowane w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy o kombatantach ze względu na deportację z terytorium Republiki Litewskiej w ramach tzw. "akcji rozkułaczania" w związku z kolektywizacją rolnictwa, zostały oddalone. Naczelny Sąd Administracyjny w uzasadnieniu tych wyroków przyjmował iż deportacja w ramach "rozkulaczania" nie stanowiła represji z przyczyn politycznych, religijnych czy narodowościowych. W jednej z tych spraw (sygn. akt SA-P-1930/93) Naczelny Sąd Administracyjny podniósł ponadto, że przepisy ustawy o kombatantach dotyczą wyłącznie obywateli polskich, którzy walczyli o suwerenność i niepodległość Ojczyzny w formacjach Wojska Polskiego, armii sojuszniczych, a także w podziemnych organizacjach niepodległościowych i w działalności cywilnej - z narażeniem na represje.

W uzasadnieniu postanowienia z dnia 12 maja 1994 r. o przedstawieniu zagadnienia prawnego składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego, Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że w wyrokach oddalających skargi na odmowę Urzędu do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych, odmiennych od zaskarżonego wyroku, ocena motywów deportacji nie była identyczna, aczkolwiek ogólnie Naczelny Sąd Administracyjny przyjmował, iż deportacja w ramach akcji "rozkulaczania" nie była aktem represji z przyczyn politycznych w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy o kombatantach. Sąd Najwyższy zaakcentował, iż niezależnie od tego, że w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego zarysowała się rozbieżność w kwestii oceny represyjnego charakteru deportacji w ramach przymusowej kolektywizacji wsi na terenach b. ZSRR, wątpliwość wywołuje również kwestia obywatelstwa polskiego osób ubiegających się obecnie o status osoby podlegającej represjom w rozumieniu przepisów ustawy o kombatantach. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że w zaskarżonym wyroku Naczelny Sąd Administracyjny położył nacisk na to, aby osoba ubiegająca się o uprawnienia przewidziane w ustawie o kombatantach wykazała, iż czynnie walczyła o niepodległość lub suwerenność Polski, bądź podlegała represjom z powodu znanej w środowisku lub miejscu zamieszkania jej przynależności do narodu polskiego, czy też aktywnej działalności w interesie polskości. Samego faktu posiadania przez tę osobę obywatelstwa polskiego w tym okresie nie uważał Naczelny Sąd Administracyjny za okoliczność niezbędną dla przyznania uprawnień.

Podejmując przytoczoną w sentencji uchwałę Sąd Najwyższy rozważył, co następuje:

Przy rozpatrywaniu przedstawionego zagadnienia prawnego oceny wymagały dwie kwestie: czy deportacja w ramach przymusowej akcji kolektywizacji wsi przeprowadzanej przez władze b. ZSRR, z miejsca stałego zamieszkania na terenie Litwy Kowieńskiej (w momencie deportacji Litewskiej SRR), może być traktowana jako represja w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy o kombatantach oraz czy o nabyciu uprawnień z tej ustawy decyduje posiadanie obywatelstwa polskiego w dniu wejścia jej w życie, lub też w okresie podlegania represjom. Rozpatrując te kwestie Sąd Najwyższy doszedł do następujących wniosków.

Deportacja w okresie kolektywizacji przeprowadzanej przymusowo przez władze byłego ZSRR stanowiła akt represji z przyczyn politycznych, bądź narodowościowych wobec określonych osób. Jak wiadomo z przekazów historycznych akcja "rozkułaczania" przebiegała niejednolicie wobec osób pozbawianych własności ziemi i domów. Nie wszystkie te osoby, mimo poddania ich gospodarstw czy majątków kolektywizacji, były deportowane. O deportacji przebiegającej w warunkach drastycznych, poprzedzanej często, jak to miało też miejsce wobec wnioskodawczynie, aresztowaniem, decydowały względy polityczne i narodowościowe. O przebiegu akcji "rozkułaczania" decydowała celowa chęć wyniszczenia określonej grupy ludzi do której władze byłego ZSRR miały zastrzeżenia polityczne czy narodowościowe. Deportacja, która jeżeli chodzi o transport, odbywała się w warunkach urągających człowieczeństwu, a następnie prowadziła do "skazania" osób, które transport przetrwały, na życie w skrajnie trudnych i prymitywnych warunkach na Syberii, była aktem represji politycznej a także, przy wyborze osób, narodowościowej. W konsekwencji Sąd Najwyższy nie dostrzega przeszkód do zastosowania art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b, przepisów ustawy o kombatantach do osób, które w ramach akcji "rozkułaczania" zostały deportowane w głąb b. ZSRR.

Analogiczny pogląd wyraził w pisemnym wniosku Departament Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości, przyjmując, że taka ocena charakteru deportacji jest oczywista, a osoby deportowane w ramach tych specyficznych dla b. ZSRR akcji kolektywizacji należy uznać za podlegające represji określonej w art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy.

W stanie faktycznym, na którym oparte zostało zagadnienie prawne, będące przedmiotem uchwały, wnioskodawczynie przybyła do Polski jako repatriantka w 1955 r. Z posiadanej przez nią Karty Ewidencyjnej Repatrianta wynika, że w chwili repatriacji legitymowała się obywatelstwem polskim i deklarowała swoją przynależność do narodu polskiego. Tereny, z których została deportowana w 1949 r. nie należały przed wybuchem II wojny światowej do Rzeczypospolitej Polskiej, były to tereny państwa litewskiego.

Uznając deportację w związku z przymusową kolektywizacją wsi za represję o podłożu politycznym, a nierzadko narodowościowym Sąd Najwyższy przeszedł do kolejnej kwestii: czy warunkiem nabycia uprawnień z ustawy o kombatantach przez osobę, która podlegała tego rodzaju represjom jest posiadanie przez nią obywatelstwa polskiego w chwili występowania o przyznanie uprawnień z tej ustawy, czy też ponadto warunkiem przyznania tych uprawnień jest posiadanie obywatelstwa polskiego w

okresie podlegania represjom.

Ustawa o kombatantach jest aktem prawnym o szczególnym charakterze, który po raz pierwszy stwarza możliwość uzyskania uprawnień nie tylko za działalność kombatancką, ale także za cierpienia zadane wielu obywatelom Państwa Polskiego przez władze III Rzeszy i ówczesne władze Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich ze względów narodowościowych, politycznych i religijnych... Tak stanowi preambuła do tej ustawy. Preambuła ta składa się z trzech akapitów. Pierwszy z nich odnosi się do tych obywateli polskich, którzy walczyli o suwerenność i niepodległość ojczyzny, drugi do tych obywateli polskich, którzy doznali cierpienia z przyczyn narodowościowych, politycznych i religijnych. Trzeci zawiera deklarację szacunku oraz szczególnej troski i opieki ze strony instytucji państwowych, samorządów terytorialnych i organizacji społecznych w równej mierze dla kombatantów i ofiar represji.

Odpowiedź na pytanie, czy o uprawnienia z ustawy o kombatantach mogą ubiegać się także osoby, które w okresie podlegania represjom nie były obywatelami polskimi, w sposób prosty i jednoznaczny nie wynika ani art. 21 ust. 1 ani też z art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b ustawy o kombatantach. Dlatego też tej odpowiedzi szukać należało także w preambule do ustawy o kombatantach oraz przez wykładnię celowościową.

Gdyby celem ustawy było objęcie nią tylko osób będących obywatelami polskimi w okresie represji, to konstrukcja art. 21 powinna być inna. Skoro art. 21 ustawy o kombatantach stanowi, że uprawnienia przewidziane w ustawie przysługują osobie, która "posiada obywatelstwo polskie" lub "posiadała je w okresie działalności kombatanckiej, bądź w okresie podlegania represjom", to przyjęcie założenia, iż warunkiem nabycia uprawnień z powodu podlegania represjom jest posiadanie obywatelstwa polskiego w okresie represji pozostawałoby w sprzeczności z treścią tego przepisu.

Ustawa ma na celu wyrównanie krzywd (w miarę jej założeń), zarówno tym którzy byli aktywni w prowadzeniu działalności kombatanckiej na rzecz suwerenności i niepodległości ojczyzny, jak i tym, obywatelom Państwa Polskiego, którym zadano cierpienia ze względów narodowościowych, politycznych bądź religijnych. Dobrodziejstwem ustawy objęta jest więc też ta grupa obywateli Państwa Polskiego, która doznała cierpienia nie prowadząc działalności dla obrony niepodległości, czy suwerenności Ojczyzny, a przyczyną tych cierpienia były "tylko" względy polityczne, narodowościowe czy religijne.

Ustawodawca nie określił jednoznacznie, czy przez "obywateli Państwa Polskiego" rozumiał tylko tych, którzy w czasie represji byli obywatelami Państwa Polskiego, ale nie określił też jednoznacznie, że brak obywatelstwa polskiego w chwili represji oznaczał pozbawienie uprawnień ustawowych. Przeciwno takiej koncepcji przemawia też art. 21 ust. 1 ustawy, rozgraniczający możliwość uzyskania uprawnień przez tych, którzy są obywatelami polskimi w chwili występowania o nie od tych, którzy byli nimi w okresach działalności kombatanckiej, czy podczas represji. Treść art. 21 pozwala na przyjęcie, iż uprawnienia z ustawy o kombatantach nie są ograniczone tylko do tych osób, które w czasie podlegania represjom były obywatelami polskimi. Odmienna, zwężająca interpretacja tego przepisu byłaby nie uzasadniona i sprzeczna z celami ustawy. Dlatego kryterium obywatelstwa polskiego w okresie represji nie może być decydujące przy ocenie uprawnień przysługujących z mocy ustawy.

Zdaniem Sądu Najwyższego nie można jednak całkowicie abstrahować przy ocenie przyczyn represji od związku osoby represjonowanej z narodowością polską.

Odmienna interpretacja prowadziłaby do niczym nieuzasadnionego i nie leżącego w intencji ustawodawcy rozszerzenia zakresu podmiotowego ustawy na te osoby, które wprawdzie podlegały represjom, ale w czasie tych represji nie miały żadnych więzi narodowościowych, czy obywatelskich z Państwem Polskim, a obywatelstwo uzyskały później, w wiele dziesiątków lat po okresie represji.

Do tak daleko idącej interpretacji nie upoważnia wykładnia przepisów ustawy ani też treść preambuły. Dlatego też Sąd Najwyższy przyjął, iż możliwość objęcia uprawnieniami przewidzianymi w ustawie dotyczy tych osób podlegających represjom w rozumieniu art. 4 ust. 1 pkt 3 lit. b, które w czasie represji były związane z Polską, a w chwili zgłaszania wniosku o te uprawnienia są obywatelami polskimi.

=====